

Hipis. Az illegális munkásmozgalmak, majd később a „legális” munkásszázadok életében nem volt ismeretlen fogalom a *hipis*. Nyomozással egybekötött verést jelentett. A szó története azonban már jóval korábbra nyúlik vissza.

Zolnay Vilmos—Gedényi Mihály kéziratos Tolvajnyelvszótára (letétben az MTA Nyelvtudományi Intézetében) sok érdekes adattal szolgál a szóval kapcsolatban. Íme néhány közülük: 1882: *chippesch* 'igazolást kérni, igazolás, őrzárat, házmotozás'; 1888: „a biboldó, akit köpülőztem, panaszt emelt ugyan, de mivel madzagot nálam nem *hipiselték*, knaszt nem kaphattam” (= a zsidó, akit megszúrtam, panaszt emelt ugyan, de mivel kést nálam nem kerestek, büntetést, bírságot nem kaphattam — B. J.); „gyertyázd magad körül, hogy stokkol-e [= figyel-e] bent a fejes? — mert engem *hipiselnék*”; 1898: „*Hippiselve* lenni — elfogatni”; 1911: *Chippesch* 'búvóhely'; 1912: *hippilni* 'kikutatni'; 1917: „*Hippisen* a Rózsa utcában”; 1919: „Persze, ha prezentálnak, kiüt a muri, esetleg mindjárt *hipiselnék* és ha ügyetlenül dolgozott és néhány kisztlit találak nála . . . bizony a hirig [verés] elől sem tud megmenekülni”; 1924: *hipis* 'cellamotozás'; *meghipiselni* 'megpofozni'; 1926: *hipic* 'motozás, házkutatás'; 1937: *hipis*, óriási izgalmat vált ki a fogházban a „*hippisch*”, a 'zárkavit'; 1957: „a stukkert, amit a hekus a *hipisnél* a sajréja közt talált, egy paslag dugta oda.”

Tömörkény István Betyárlegendák (Szeged, 1898.) című művében a *hipis* származékával találkozzunk: „Engöm *hipisölnék*”.

Bálint Sándor Szegedi Szótárában (Akadémiai Kiadó, Budapest 1957. 599—600) a *hipis* jelentése: 'rendőrségi kutatás (alvilági)'. A szótár közli a *hipisel*, *hipisöl* változatokat is; jelentésük 'örkdök, vigyáz vkire' (alv.)

A *hipis* (és alakváltozatai: *hipic*, *hipiselni*, *hippilni* stb.) megtalálhatók természetesen a századunk eleje óta kiadásra került több úgynevezett tolvajnyelvszótárban is. Időrendben az első ilyen szótárt Jenő Sándor és Vető Imre adta ki (Budapest 1900: A magyar tolvajnyelv és szótára). A 75. lapján: *Hipis*, jelentése 'örjárat'. A szót német eredetűnek vélik.

1911-ben a budapesti államrendőrség főkapitányságának bűnügyi osztálya ad ki egy tolvajnyelvszótárt (Rador Izor Könyvnyomda Műintézete), ahol a 32. lapon a következőt olvashatjuk: *Hipisch* 'rendőrörjárat'; *Hipiselni* (*hipischen*) 'keresni, kutatni, motozni'; *Hipiselés* 'kutatás, motozás'.

Dr. Kabdebó Oszkár (Pesti jassz-szótár, Budapest 1917. 25. lap.) szerint a *hipis* jelentése 'örjárat'

Dr. Kálmán Gyula és Benkes János rendőrtisztek A tolvajnyelv szótára című munkája Nagykanizsán 1926-ban jelent meg; a 26. lapon ez van: *Hipic* = motozás, *Hipiselni* = motozni, kutatni, házkutatás.

És végül a Béta Irodalmi R. T. kiadásában is jelent meg Budapesten évszám nélkül egy tolvajnyelvszótár (A magyar tolvajnyelv szótára), amelyet Szirmay István állított össze, és amelyhez a neves magyar nyelvész, dr. Balassa József írt előszót. E szótárban (28. lap) a *hipis* jelentése 'motozás, házkutatás'.

A szláv-jiddis együttlés következtében nem csodálkozhatunk azon, hogy — mint látni fogjuk — a héber eredetű jiddis kölcsönszó több szláv nyelvben is gyökeret vert. D. N. Ušakov értelmező szótára a *hipiš* származékait sorolja fel (Толковый словарь русского языка, т. IV. стр. 1146. Москва, 1946): *Хипесник*, а, м (из воровского арго). Вор, обкрадывающий посетителей проститутки при ее участии; *хипесница*, ы, ж (из воровского арго): Проститутка, занимающаяся кражей денег и ценных вещей у пришедших к ней посетителей.

Hadrovics—Gáldi orosz—magyar szótárában (Akadémiai Kiadó, Budapest 1959. 1809) a *hipesnik* 'tolvaj, fosztogató < prostituálnak a vendégek kifosztásában segédkező bűntársa; a *hipesnica* 'vendégeit kifosztó prostituált'. A szótár közli a *hipiš* elszlávostott újabb származékszavát is: *hipesničestvo* 'prostitúcióval kapcsolatos kirablás, kifosztás'.

Salomon Jaszunsky szerint a lengyel nyelv is ismeri (Prace Językoznawcze. Warszawa, 1953. Pánstowe Wydawnictwo Naukowe 89.): *Hipisz*, *hipiszować* — 'rewizja, doknywać rewizji' (w użyciu wsród wieźniów).

A *hipiš* felsorolt adatai szerint a szó jelentése általában: keresés, kutatás, nyomozás, amely azonban rendszerint kegyetlen ütéssel- veréssel párosul.²

1943 csontdermesztő januárjában Novioszkol körül magyar táborigazgatók körül a frontra menesztett 106/8. táborigazgató munkásszázad tagjait és a 42 fokos hidegben alsónadrágra vetkőztetve őket, szörnyű verés után elvették 19 munkaszolgálatos karikagyűrűjét. Ez volt a *hipis*.

Hasonló esetről számolt be az Új Élet hasábjain (1968. 1. sz.) Szilágyi Béla. Elmondta, hogy 1944-ben századukat Lengyelországba irányították, és mikor a Kárpátok láncolata előtt a Horthy-pribékek vagonjaik ajtóit széjjeltolták, elterjedt a hír, hogy táborigazgatók érkeznek, „jön a *hipis*”.

Szilágyi Béla lehetségesnek tartja, hogy a *hipis* a *hip* 'csipő, derék' angol szóból származik. Ez azonban tévedés, az angol szóhoz a *hipis*-nek semmi köze nincs.

Nem kétséges, hogy a szó héber eredetű, és csakis a jiddis közvetítésével kerülhetett mind a magyarba, mind a szláv nyelvekbe. Scheiber Sándor szerint a *hippusz*-ból való, amely már a talmudi szóincsben megvan. (Vö. Új Élet 1968. 2. sz.) Jelentése: 'kutatás, motozás'. Scheibernek igaza van, csak hogy a szó kimutatható már a bibliából is (Mózes I., XXXI. 35.)¹. Itt olvassuk, hogy amidőn Jákob Rachellel együtt elmene-kült, és közben magukkal vitték Lábán bálványát, Lábán kereste, de nem találta meg: „*Vajchappés* (Lavan) velo maca et haterafim” (= Keresés tehát, de nem találá a házi bálványokat).

A héber ige gyöke: *hippés* 'kutatni', ebből az ún. piét igéből teljesen szabályosan képzett főnév a *hippus* 'keresés', amely gyakran szerepelt a hat napos izraeli-arab háborút követő időkben is, amikor elsúlyodt a Dakar nevű tengeralattjáró: 'hippus hadakar' annyi mint: a Dakar keresése.

Ismeretes, hogy a hébernek főleg két kiejtési változata használatos: a szefard és az ún. askenáz kiejtés. Mármost a *hippus* askenáz kiejtése *hippis* és ettől már csak egy lépés van a *hipiš*-ig. A szó meggyökereztetését a magyarban az is megkönnyítette, hogy az eredeti héber főnevet nem a magyar hehezetes *h*-hoz képest sokkal keményebb kiejtésű *cháf* hanggal ejtették, hanem a lágyabb, a magyar *h*-hoz közelebb álló *chet* hanggal. A szó fejlődése tehát így alakult: *hippés* > *hippus* > *hippis* > *hipiš*.

Való igaz, hogy a magyar tolvajnyelvbe és általában a magyar nyelvbe is viszony-

¹ Vö. az Új Élet fent idézett számában dr. Weisz Mátyás megjegyzéseit is.

² Siegmund A. Wolf: Wörterbuch des Rotwelschen (1956.) című szótára összefüggést lát a *kiewisch* 'Durchsuchung, Visitation, Untersuchung' és a *hipis* ('chippesch'), valamint származékai között. Ez tévedés.

lag sok héber eredetű szó került a jiddis (és az alvilági, német eredetű argó) közvetítésével. Ezeknek a megfejtése többségükben hibás, és túlteng bennük a népetimológia. A *markecolni*, *bóvli*, *jat*, *chalef* stb. szavak eredetének és fejlődésének tisztázása például nem nehéz, de több hozzáértést kíván, mint amennyiben — főleg laikusok — eddig részesítették őket.

Bihari József